WYNIA'S WEEK

Het kabinet wil graag dat u uw gedrag nog sneller verbetert

Posted on 21 maart 2026 by Bina Ayar

De obsessie met sturen op 'goed gedrag' zit in alle haarvaten van de samenleving. Hoewel gedragssturing door de overheid niet zonder bezwaren is, wil dit kabinet graag dat u nog sneller uw gedrag aanpast.

De nieuwe versie van premier Rob Jetten wijst niet met het belerend vingertje. Hij wil luisteren, ook naar tegengeluiden. Dat leidde in de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen onder meer tot het wapperen met de Nederlandse vlag en biertjes tappen op een krantenredactie. Nieuwe maatregelen voor het klimaat en andere progressieve stokpaardjes blijven uit. Het enige wat dit kabinet wil is versnellen. Het kabinet wil 'aan de slag', en het liefst zo snel mogelijk. Niet alleen met 'oplossingen' maar ook met uw gedrag.

Betuttelmaatregelen

De filosofie achter gedragssturing is even simpel als verontrustend. Het idee is dat mensen geen rationele wezens zijn en daarom sturing nodig hebben bij het maken

van de ‘juiste keuzes’. Wat die juiste keuzes zijn ligt vast in internationale afspraken, voor onder meer het klimaat en ‘volksgezondheid’.

Dit gegeven is al langer zichtbaar in het denken over gezondheidszorg. Het kabinet heeft, na jaren van bezuinigingen, besloten dat er 19 miljard euro naar Defensie moet. Het geld daarvoor komt onder meer van bezuinigingen op de zorg en de sociale zekerheid. Dat klinkt niet ‘links’, maar ook aan bezwaren uit de sociale hoek is gedacht: als niemand ziek wordt is er ook geen zorg nodig. Het al langer bestaande geloof in preventie levert tal van betuttelmaatregelen op. Van ongekend hoge accijns op ‘ongezonde’ – en ongewenste – producten tot buitenruimtebetutteling in de vorm van lokale reclameverboden en rookloze parken.

Die maatregelen hebben Nederland niet gezelliger gemaakt. En al helemaal niet socialer. Onder meer de Nederlandse Patiëntenfederatie trekt aan de bel over de zorgplannen. Het is niet de enige manier waarop het preventiegeloof als een boemerang werkt. Dankzij de extreem hoge accijns op benzine, tabak en drank wijken Nederlanders massaal uit naar het buitenland voor hun boodschappen. Desondanks blijft de overheid uitgaan van gedragsverandering als motor van ‘vooruitgang’.

‘Zet de knop om’

Vooral D66 zet graag in op preventie. De ‘linksliberalen’ willen ook ‘effectieve alcoholpreventie’, net als ‘leefstijlpreventie’ en ‘suïcidepreventie’. Ook seksueel geweld en geweld tegen vrouwen wordt grotendeels bestreden met preventie. Dit gebeurt via seksuele vorming op scholen en het aanpakken van grapjes, uitsluiting, straatintimidatie en online haat. Ook ‘desinformatie’ moet niet worden onderzocht of betwist, maar worden voorkomen via ‘prebunking’.

In het klimaatbeleid draait het eveneens om gedragsverandering. Eén voorbeeld daarvan is de campagne ‘Zet de knop om’. Die richt zich op het verminderen van stroomgebruik tussen vier en negen uur, de uren waarin mensen doorgaans thuis zijn en dus stroom gebruiken. Dat de stroomproblemen vooral zijn veroorzaakt door elektrificatie voor duurzaamheid is bijzaak.

Aansturen

Naast de Rijksoverheid is bijna elke instantie – van ziekenhuizen tot universiteiten – druk bezig met gedragsprojecten. Goed genoeg is ons gedrag zelden. Zo pleitte een vorig jaar verschenen ambtelijke studie voor verregaande gedragsverandering om fors minder energieverbruik te bewerkstelligen. Wat de ambtenaren betreft is daarbij 'enige vorm van dwang of sturing' ook nodig. Naast tal van prijsprikkels wordt gedacht aan het 'direct en op afstand aansturen van warmtepompen of laadpalen bij mensen thuis'. 'Decennialang was het in Nederland doodnormaal dat stroom altijd en overal beschikbaar was, maar die tijd is nu echt voorbij', aldus een NRC-artikel over het rapport.

Circulaire keuzes

Bij 'duurzaamheidsdwang' blijft het evenmin. De volgende stap is dat burgers 'circulair gedrag' gaan vertonen. Een eenduidige definitie van circulariteit bestaat niet, maar dat het doel om Nederland in 2050 circulair te maken om gedragsverandering vraagt, is al wel duidelijk. Uit het rapport 'Gedragsstrategie Burgers en circulaire economie' blijkt dat de overheid mikt op het vergemakkelijken van circulaire keuzes via onder meer het aanpassen van prijzen, reclames en het normaal maken van circulair gedrag. Onder 'normaal' wordt ook verstaan het minder vaak wassen van kleding, het vaker dragen van tweedehandskleding en het delen en lenen van huishoudelijke apparaten.

Het makkelijk en 'eerlijk' maken van circulair gedrag is zeker geen pleidooi voor vrijblijvendheid, stelt het rapport, dat openlijk pleit voor 'meer drang en dwang', zoals een verplicht percentage tweedehandsspullen in winkels of het verbieden van bepaalde producten.

Kritiekloos conformisme

De glijdende schaal van gedragssturing mag duidelijk zijn, maar volgens de overheid zelf zijn er weinig morele bezwaren bij burgerbeïnvloeding. Daarbij wordt gerefereerd aan een onderzoek van de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid (WRR) uit 2014. Gedragsbeïnvloeding door overheden is volgens dat onderzoek gerechtvaardigd, 'mits het geen controversiële kwesties betreft, er voldoende transparantie is en de gebruikelijke rechtstatelijke aspecten worden

meegewogen'. In het nieuwe WRR-rapport over hetzelfde onderwerp wordt gepleit voor een verdere inbedding van gedragskennis op alle beleidsterreinen.

Dat overheden aan gedragssturing doen is in zekere zin logisch. De scheidslijn tussen 'een duwtje in de rug' en dwang wordt dunner. Kritiekloos conformisme ligt al langer op de loer. Of alle gedragssturing transparant is, en nog proportioneel, is ook de vraag. Dat onderzoeken vraagt juist om vertraging; om debat en om dwars gedrag.

Wynia's Week *brengt broodnodige, onafhankelijke berichtgeving: drie keer per week,* ***156 keer per jaar****, met artikelen en columns, video's en podcasts. Onze donateurs maken dat mogelijk. Doet u (weer) mee? Hartelijk dank!*